

DOBROVOLNICTVÍ, PROSTŘEDNÍK MEZI MUZEEM A VEŘEJNOSTÍ

Tomáš Drobný. Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky.

V krátkém příspěvku se budu zabývat dobrovolnictvím z pohledu muzejní pedagogiky. Je to aspekt, který si jistě zaslouží trochu naší pozornosti. Podkladem jsou dílčí zkušenosti Moravského zemského muzea s dobrovolnickou prací v tomto segmentu kultury a konkrétně nedávno realizovaná část projektu Metodického centra muzejní pedagogiky (MCMP) s názvem „Zážitková keramická dílna“.

Pokud bych se chtěl věnovat dobrovolnictví v Moravském zemském muzeu (MZM) po celou dobu jeho téměř dvousetletého trvání, nemohl bych opomenout významný aspekt dobrovolnictví, který se podílel na samotném vzniku muzea. V následujících více než sto letech bylo dobrovolnictví samozřejmou součástí muzejního života, stejně jako jiných oblastí tehdejšího života. V navazujícím půlstoletí sociálních experimentů a všudypřítomné proorganizovanosti zestátněného veřejného života ztratilo autentické dobrovolnictví v muzeích motivaci i opodstatnění.¹ Vcelku nenápadně, ale o to důsledněji začala muzea ztrácet živý kontakt se širokou veřejností. Obnova soustavné pozornosti MZM pro spolupráci s dobrovolníky je poměrně nedávného data. Významnou roli v ní sehrává MCMP, které od doby působení Mgr. Hany Němcové považuje rozvoj muzejního dobrovolnictví za jednu ze svých priorit.

Vyvstává otázka, co má muzejní pedagogika a dobrovolnictví v muzeu společného. Není třeba hledat složité odpovědi a formulovat teoretické teze. Společné průsečíky se nacházejí veskrze v praktické rovině. Zájem dobrovolníků pomáhat v muzeu jde vstříc snaze muzejních pedagogů – edukátorů oslovovat veřejnost, zapojovat ji do dění, aktivit a programů pro specifické skupiny návštěvníků s cílem rozšiřovat možnosti dalšího vzdělávání a nabízení muzejního prostředí jako aktivního partnera a prostředníka společenského a komunitního života. Může se zdát, že zde vyjmenovávám pouze jakési „měkké“ aktivity, které jsou vzdálené podstatě muzea,

¹ V komunistických zemích je dobrovolnická angažovanost „povinná“ (FRIČ 2010, s. 9). Základní strategií, jejímž prostřednictvím docházelo k podřízení oblasti dobrovolnických aktivit, byla centralizace, kterou komunistická strana uplatnila i ve sféře volnočasových, zájmových aktivit. Všechny organizace dobrovolného sdružování v určité oblasti byly sloučeny do jedné celostátní střešní organizace (svazu); tak vzniklo relativně málo centrálně řízených, masových organizací (FRIČ 2010, s. 43).

tedy sbírkotvorné činnosti. Ve skutečnosti tomu tak není. Dobrovolníci mají i určitý podíl na odborné muzejní činnosti jak ve společenskovedních, tak přírodovědných oborech. Nejviditelnější může být jejich práce na archeologických výzkumech, sběrech a vyhodnocování přírodovědného či historického materiálu, účast na pozorováních, ochraně a dokumentaci památek apod.

Dobrovolníci, kteří vykonávají svěřené úkoly a stávají se tak součástí muzejního života, vykonávají pro muzeum ještě další práci. Ta je zdánlivě neviditelná, ale má pro paměťové instituce nezanedbatelný přínos, zejména pokud ji dokáží využít. Spočívá především v oblasti vztahů a komunikace s veřejností. Dobrovolníci svými postoji, názory, zájmy poskytují neocenitelnou zpětnou vazbu, kterou si není třeba kupovat zadáváním průzkumů veřejného mínění či analýz pro komunikační strategie. Lze zdůraznit tyto oblasti²:

- dobrovolníci indikují zájem veřejnosti o muzeum, poskytují informaci o renomé organizace, o vnímání role muzea v životě města, daného společenství
- dobrovolníci jsou jakožto představitelé poučené a angažované veřejnosti zdrojem zpětné vazby muzejní práce, jsou „přívětivými“, ale otevřenými laickými kritiky muzejních produktů, výstav, přednášek a dalších akcí
- dobrovolníci jsou zdrojem nejen bezprostředního hodnocení akcí a aktivit, na kterých se podílejí, ale přinášejí cenné podněty, témata k další práci, také názory, oč má veřejnost ve vztahu k muzeu zájem
- dobrovolníci přinášejí cenné zkušenosti z prostředí ve kterém žijí, zejména pracovní přístupy a návyky. Lze se od nich mnohé učit a získat tak znalosti dovednosti, jež nejsou typické pro běžnou muzejní práci. Přináší a zprostředkovávají nové kontakty, které lze úspěšně využít
- dobrovolníci zajišťují propagaci muzea na veřejnosti, informují o úspěšných aktivitách a spoluvytvářejí pozitivní obraz organizace ve veřejnosti.

Dobrovolnictví, dobrovolníci jsou nezanedbatelnou devízou muzea i v dalších oblastech, tedy těch, kterým se svou prací primárně věnují. Dovolím si konstatovat, že dobrovolníci pozdvihují svojí účastí mnohé důležité aktivity muzea na zcela novou, kvalitativně vyšší úroveň. Týká se to zpřístupňování sbírek a práce s veřejností. Bylo

² O příspěvku dobrovolnictví pro rozvoj organizace např. publikace České kanceláře programu Culture Dobrovolníci pro kulturu. Dobrovolnická činnost v kulturních organizacích (MÜLLEROVÁ 2011, s. 18).

by mylné zaměřovat výsledky dobrovolnické práce v muzeích s amatérským průvodcovstvím v příležitostně zpřístupňovaných památkových objektech nebo nahrazovat jimi roli tvůrců vzdělávacích programů a inscenací. Hodnotu dobrovolnictví pro muzeum vidím především ve vytváření konkrétních vztahů k veřejnosti a v podílu na proměně muzea v místo setkávání, sociální sounáležitosti různých skupin obyvatel, zprostředkování snahy muzea o rozvoj vzdělávacích a výchovných aktivit a kultivaci veřejného prostoru. Tyto závěry opírám o zkušenost s pilotním projektem s názvem „Zážitková keramická dílna“ se který chci následně představit.

Projekt sám vychází z dlouhodobější spolupráce muzea s dobrovolníky a Ústavu sociální péče pro tělesně postiženou mládež v Brně – Králově Poli. Vztah ke „Kociánce“ jak je ústav v Brně lidově nazýván, je stvrzen smlouvou o spolupráci, uzavřenou mezi oběma subjekty. Taktéž dobrovolníci uzavírají s muzeem smlouvu, která rámcově vymezuje obsah spolupráce a je omezena na dobu určitou. Nápad uspořádání keramické dílny se zrodil spolu s přípravami projektů MCMP s handicapovanými „Bavte se s loutkami“ a „Na bále“. Společně jej připravili Mgr. Pavla Vykoupilová z MCMP a pan Ondřej Jelínek, pedagog sociálně terapeutické dílny na „Kociánce“. Projekt „Zážitkové keramické dílny“ se skládal ze čtyř částí. První zahrnovala výběr originálů a replik nádob od pravěku po středověk, se kterými byli seznámeni klienti ústavu. Uskutečnila se při návštěvě muzea. Současně s kreslením nádob a jejich fotografováním se klienti dozvěděli základní informace o počátcích výroby keramiky v pravěku, jejích tvarech a vývoji produkce v průběhu dějin. Následovala komentovaná prohlídka archeologické expozice. Druhá část se odehrála v keramické dílně ústavu. Klienti vyráběli dle fotografií a kreseb vlastní nádoby³. Třetí část byla programově nejnáročnější. Jednu hezkou říjnovou sobotu jsme se všichni sešli na „Kociánce“. Pan Jelínek připravil keramickou hlínu, šlikr, pletivo, rošt, cihly, staré noviny, engoby a štětce, dřevěné uhlí a dřevo na topení. Poté s několika nejnadšenějšími spolupracovníky postavil „papírovou“ pec vycpanou palivem a keramikou určenou k výpalu. Vše se odehrálo v pečlivě vymeteném kozím výběhu v prostoru, kde jsou chována domácí zvířata. Atmosféru dávných metod

³ Obsah vzdělávání by měl směřovat k získávání vědomostí a praktických dovedností v různých oborech lidské činnosti se zaměřením na praktické uplatnění buď v pracovní, nebo zájmové činnosti, ke kultivaci osobnosti a k rozvíjení komunikačních schopností jako předpokladu integrace do společenského života (ŠVARCOVÁ 2011. s. 112-113)

řemeslné práce dodávalo pečení chlebových placek na rozpálené železné plotýnce na ohni. Také přitom se mnozí zapojili do práce. Důležitou roli zde sehrály čtyři dobrovolnice. Pomáhaly klientům při vlastní aktivitě nebo se jen přesunout na místě. Hlavní jejich úloha byla pedagogicko sociální. Při vzájemném seznámení se vysvětlovaly pracovní postupy a reflektovaly dosavadní zážitky klientů zapojených do projektu⁴. Pro mnohé byla návštěva dobrovolníků v „jejich“ ústavu svátkem. Otevřená atmosféra a pestré aktivity přispěly k odbourávání bariér a vzájemnému poznávání potřeb a přístupů k handicapovaným. Odpoledne, před závěrem akce, jsme zaznamenali řadu pozitivních reakcí ze všech stran. Dobrovolnice projevíly zájem zúčastnit se další akce a některé přiznaly, že měly ještě ráno před se setkáním se s životem v takovémto ústavu obavy, které se pak rychle rozplynuly. Klienti se nás vyptávali, kdy půjdou opět do muzea a co děláme zítra (tj. v neděli) a přáli si, abychom brzy zase něco pro ně připravili. Poděkování patří vedení ústavu „Kociánka“ a zejména panu řediteli Mgr. Jiřímu Podluckému, který akci u nich umožnil a dokonce s byl s námi po velkou část dne. Čtvrtou částí bude evaluace průběhu dílny. Chystáme se uspořádat malou výstavku z výrobků a s doprovodnou fotodokumentací, kterou ochotně vytvořil Ing. Jan Cága z MZM.

Součástí zhodnocení akce, pilotního projektu, je i metodický výstup. Koncept metodického listu z pilotního projektu Zážitekové keramické dílny má následující strukturu:

- I. Tematická oblast
Historická.
- II. Cílové skupiny
Handicapovaní.
- III. Název programu
Zážiteková keramická dílna.
- IV. Téma
Keramika od pravěku do počátku novověku, její druhy a funkce, materiály a zdobení. Technologie výrob a výpalu.

●Cíl

⁴ Dobrovolníci přispěli rozvoji osobnosti klientů tím, že svou účastí napomohli integraci klientů v oblasti komunikace – jako oblast mezilidských setkání a vztahů a vytváření prostředí spolupráce – jako schopnost společně pracovat pro společný cíl. Takto definuje význam komunikace a spolupráce při vzdělávání osob s mentálním postižením Petr Franiok (FRANIOK 2005, s. 81)

Zprostředkování keramických sbírkových předmětů MZM mentálně a zdravotně handicapovaným, využívání a rozvíjení jejich tvořivých dovedností, schopnosti učení se poznávat rozdíly mezi současným životem a minulostí.

- Stručný popis programu

Program se uskutečnil ve čtyřech fázích. 1. Návštěva muzea a seznámení se s keramickým archeologickým materiálem, komentovaná prohlídka archeologické expozice. 2. Modelování nádob dle vzorů poznaných a dokumentovaných v muzeu. 3. Výpal keramiky v postavené peci na otevřeném prostranství. 4. Evaluace prostřednictvím výstavky.

- Použité aktivizační metody

Kresba, haptické seznámení se s archeologickým keramickým materiálem, modelování, stavba pece.

- Použité pomůcky a tištěné materiály

Repliky keramických nádob, fotodokumentace předmětů, psací potřeby, papír, pravítko, palivo (dřevěné uhlí, dřevo), pletivo, cihly, drátěný rošt, keramická hlína, engoby, štětce, jedlá soda a zrnková káva pro zabarvení keramického střepu při výpalu.

- Způsob zakončení

Bude zhotovena putovní výstava s vypálenými keramickými výrobky a doprovodnou fotodokumentací.

- Hodnocení programu po realizaci

Program proběhl dle plánu a úspěšně. Zapojením dobrovolníků ve třetí fázi bylo dosaženo posílení sebedůvěry ve vlastní schopnosti a dovednosti klientů a zároveň prohloubení vzdělávacího účelu akce. Výpal se díky příznivému počasí a účasti dobrovolníků stal příležitostí, která přilákala další klienty Kociánky a umožnila jim kontakt s „návštěvníky“ zvenčí, což přispělo odbourávání bariér mezi handicapovanými a většinovou společností. Projekt byl pozitivně hodnocen všemi účastníky (klienty, příležitostnými pozorovateli, autory, vedením Kociánky i včetně dobrovolníků). Klienti si uvědomili význam muzea jako místa poznávání nových věcí a požadovali další návštěvu. MZM se stalo zprostředkovatelem vzájemného poznání a komunikace osob odlišných životních osudů a sociálního začlenění.

- četnost programu

Pilotní projekt.

- autoři, místo a datum konání

Přednáškový sál a expozice MZM, keramická dílna a hospodářský kout na „Kociánce“, říjen - listopad 2011, Mgr. Pavla Vykoupilová, Ondřej Jelínek, Mgr. Tomáš Drobny.

V. Přílohy (foto, video, tištěné materiály, další odkazy)

Viz prezentace.⁵

Pilotní projekt „Zážitková keramická dílna“ zapojením dobrovolníků, ač nebyli zdánlivě k jeho úspěšné technické realizaci nezbytní, dosáhl většího zhodnocení svého vlastního potenciálu a zvýšil přínos muzejní práce pro veřejnost. Právě dobrovolníci se stali důležitým partnerem mezi muzeem a veřejností, v tomto případě primárně klienty a zaměstnanci ústavu, druhotně společenským prostředím, ve kterém dobrovolníci žijí.

Muzejní dobrovolnictví je fenoménem, který signalizuje změny a výzvy pro kulturní sféru dnešní doby. Jeho podstatou není otázka, co mají muzea dělat (poslání sbírkotvorné instituce se ani po dvou stoletích v zásadě nemění), ale spíše, jak to mají dělat. Dobrovolnictví hraje v hledání aktuálních odpovědí významnou roli.

Seznam použité literatury:

FRANIOK, P. Vzdělávání osob s mentálním postižením. Ostrava. Ostravská univerzita v Ostravě – Pedagogická fakulta. 2005. 142 s. ISBN 80-7368-150-1.

FRIČ, P. – POSPÍŠILOVÁ, T. a kol. Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století. Praha. Agens, občanské sdružení. 2010. 264 s. ISBN 978-80-9036-8-9.

MŮLLEROVÁ, M. ed. Dobrovolníci pro kulturu. Dobrovolnická činnost v kulturních organizacích. Praha. Institut umění – Divadelní ústav. 2011. 132 s. ISBN 978-80-7008-268-3

ŠVARCOVÁ, I. Mentální retardace. Praha. Portál, s.r.o. Čtvrté vydání. 2011. 224 s.

⁵ Přednesení příspěvku na kolokviu provázela powerpointová prezentace. Pro účely publikace bylo vybráno několik fotografií.

ISBN 978-80-7376-889-0